

მეცემსი

№ 4

№ 4

1883—1907 წ.

28 თებერვალი.

ბა აიკულობს ჟართველთა თავის ეკლესიისა-
თვის ავტორეალობის აღგზანას?

(გაგრძელება*).

F493

ზემო ხსენებულ მოხსენებათა წაითხვის შემდეგ მოგილევის ეპისკოპოსმა, ჩვენში კარგად ცნობილმა, სტეფანემ განაცხადა, რომ საესებით განმარტათ საქმე, სურვილი და მოთხოვნებიანი წამოყენებულნი ქართველ ეპისკოპოსთა, და საფუძვლები, რომელნიც მათ მოჰყავსთ თავიანთ მოთხოვნების გასამართლებლად, საქირაოაო მოვისმინათ მოხსენებამაც ყ-დ სამღვდლო იმერეთის ეპისკოპოსის ლეონიდისა, წარდგენილი მისგან უწმიდეს სინოდში და დაბეჭდილი ცალკე სხვა ეპარქიების მღვდელთ-მთავართა პასუხების კრებულში (ტომი III, გვ. 507 და სხ.).

კრების სურვილისამებრ ეპისკოპოსი სტეფანე კითხულობს ყ-დ სამღვდლო იმერეთის ეპისკოპოსის მოხსენებას და ადგილ-ადგილ შეჩერდება და თავის შენიშვნებს და განმარტებებს მოახსენებს კრებას.

„უმთავრესნი საფუძვლნი, ამბობს ეპისკოპოსი სტეფანე, საქართველოს ეკლესიის ავტორეალობისა მიმართულია ყ-დ სამღვდლო ლეონიდისაგან იუსეთის ეკლესიური მართველობის სასტიკ გამტყუებზე და იმათ მმართვა-გამგეობის ნაკლულევენებაზე და ბოროტ-მოქმედებაზე, და სახელდობ: რუსის ექსარხსები მართავდენ საქსარხსოსის უპატიოსნო მახლობელ პირთა დახმარებით, სდევნიდენ მთელ ქართველობას, სდევნიდენ ყველა ქართველთა ეკლესიის ზნე-ჩვეულებათა, რომელთაც ისინი ინახავდენ ქრისტიანობის პირველი საუკუნიდან,

სზობდენ და ანადგურებდენ ეკლესიურ სიძე ლეთა; ამისათვის არც ექსარხსებს ჰქონდათ რწმუნება ქართველების ეკლესიის საზოგადოებისაგან. და თვით ქართველმა სამღვდლოებამაც დაჰკარგა რწმუნა ხალხისაგან, რელიგიური განათლება დაეცა, გამოსწინა და ლტოლილება უნიისადმი რომის ეკლესიასთან. სემინარიებში და სასწავლებლებში მოსამსახურენი იყვნენ რუსები; აქ არ ასწავლიდენ 1883 წლამდე ქართველ სამართო-წერილს, რომლისა გამო ქართველმა მღვდლებმა არ იცოდენ სამწესოს ენა, ამისათვის სემინარიელები სამღვდლოდ არ იყვნენ მომზადებულნი, რისა გამო ძვირად მიდიოდენ მღვდლოდ, და რომელნიც კი მიდიოდენ არ იყვნენ მტკიცე მორწმუნენი, იშვითად სწირავდენ ეკლესიაში და ისეთ საქციელს იჩენდენ, რომ თავის ქირაობით აღაშფოთებდენ რელიგიურ გონობას მრავალ მდებალ ხალხთა.“

რაც წაითხება ეპისკოპოსმა სტეფანემ მასზე მოიყვანა თავისი შემდეგი განმარტება. მოხსენებაში ნათქვამია, რომ თუთხმეტი საუკუნის განმავლობაში საქართველოს ეკლესია აყვავებული იყო და რაც რუსეთს შემოუერთდა იგი სრულებით დაეცაო. მაკრამ ეს ასე არ არის. ისტორია სრულებით არ ამტკიცებს, რომ დამოუკიდებელი საქართველოს ეკლესია ყოფილიყოს აყვავებული, არამედ იყო ღრმად დაცემული. ამას მოწმობენ უცხოეთის მოგზაურნი (შარდენი მეთექვსმეტე საუკუნეში), მთავარ-დიაკონი პავლე აღვსკი ანტიოქიის პატრიარქის მკარის მოგზაურობის აღწერაში. უეჭველია საქართველო—იმერეთის სინოდის კანტორაში და უწმიდესი სინოდის არხივში და აგრეთვე კავკასიის უმთავრეს საერო გამგეობის სამმართველოში აღმოჩნდება არა მცირე მიუღვამელი დამტკიცებანი

*) ახ. მწეგისი № 1—2 1907 წ.

იმისა თუ როგორ მდგომარეობაში იყო საქართველოს ეკლესია სანამ რუსეთის შეერთდებოდა და რა მდგომარეობაში მიიღეს იგი. მე ვფიქრობ, რომ ის მდგომარეობა, რომელშიცა მაშინ საქართველოს ეკლესია იყო არ იქნება აყვავებული მდგომარეობა, და არ ვფიქრობ, რომ ვინმემ, რომელსაც უყვარს თავის ეკლესია, ისურვოს აღდგინება „წინანდელი ეკლესიური წესებისა“, რომელიც უ-სამღვდლო ლეონიდს სურს წარმოადგინოს მშვენიერ წესებად. დიად, გაუგებარია როგორ უნდა წარმოადგინოს კაცმა ეკლესიის მდგომარეობა აყვავებულად იმ მხარისა, რომელიც მთლად გადაშვარი იყო მეზობელ მცხოვრებთაგან—სპარსელებისა და თათრებისაგან, რომელნიც ასი წლის განმავლობაში აძვერედენ არა მარტო ქართველთა ქალაქებს, არამედ ეკლესიებს და მონასტრებს, რომელთა სამწუხარო ნანგრევები ყოველ ნაბიჯზე დღესაც გმოტკივებენ არ დიდი ხნის საქართველოს ეკლესიის უბედურ მდგომარეობას. ბევრი გათათრებული ქართველები დღემდისინ სამწუხარო მოწმენი არიან იმისი თუ რას უშვებოდენ მტერნი, რომელთაგან გამოიხსნა რუსეთმა და როგორ ძალით აღებინებდენ თათრის სბრწმუნოებას არა-თუ მდბაღლ ხალხთა, არამედ მეფეთაცა. ქართველთა მეფეები მეფექმსებტე საუყუნის დაწყებიდან, რომ კიდევ ძველი დრო არ ჩავთვლოთ, ნიადავ ლადებდენ და სთხოვდენ შემწობას რუსეთის თვით-მპყრობელთა, რომ ს-ქართველო შეერთებინათ რუსეთის სახელმწიფოსათვის და ერთ უშთავრეს საბუთად თავიანთ თხოვნისა უჩვენებდენ ეკლესიის დაცემას და ქრისტიანობის დასუსტებას საქართველოში. საკმაოა, ვთქვათ რომ საქართველო შემოერთების დროს შეადგენდა ოც-დაათი თას კვადრატ ვერსტს, ოთხას ორმოცდაათი საცხოვრებელი ადგილებით და სულ ას სამოცი ათასი მცხოვრებით, რომელთა ოციცეში უნდა ვიანგარიშოთ ისენი, სომხები და თათრები. ეს არ არის მეტი დღესდღეოს ერთ მაზრახე და, რომ სთქვას კაცმა ეკლესია აქ კეთილდღეობდაო, წინანამდევ ისტორიული ფაქტებისა, სწორეთ გაუგებარი და გასაოცარია, რომ მეტი არა ვსთქვათ,— და კიდევ მეტი იქნება რომ ვისურვოთ დაუბრუნდეთ იმ წეს-წყობილებას რომელნიც მაშინ არსებობდენ...

რაცა შეეება საქართველოს ეკლესიის მმარ-

თვა-გამგეობას რუსეთთან შეერთების შემდეგ, უნდა შეინზნოთ, რომ 1817 წლამდე ექსარხოსებათ იყენენ ქართველები, და მაშისადამ რაც მოახდინა უწმიდესმა სინოდმა ძველებურ მმართვე-გამგეობის შესახებ საქართველოს ეკლესიის წეს-წყობილებაში, მოხდა ალბათ თუ მათი ინიციატივით არა, ქართველთა ექსარხოსების თანხმობით, 1817 წლის შემდეგ მართალია ინიშნებიან ექსარხოსებათ რუსთა ჩამომავალნი, ამას კიდევ თხოვილობდენ თვით ქართველები, რომელთაც დიდი თანამდებობა ეკავათ საქართველოში, მაგალითებრ, კავკასიის ნამესტნიკები.

ქმსკზხსი კირაიანი. უ-სამღვდლო სტეფანე უსაფუძვლოდ და უმართლოდ უჩვენებს არხი-ლიაკონს პავლე აღესკელს,—ანტიოქიის პატრიარქის მაკარის მოგზაურობაში სრულებით არ არის ნათქვამი საქართველოს ეკლესიის დაცემაზედ: წინაღმდეგ მისი პატრიისცემა ქართველთა ეკლესიისა და ხალხისადმი გამოხატა მით, რომ მოსკოვში პატრიარქებისა და მეფის თანადასწრებით, წირვავე სანახარება წაიკითხა მან ქართულად, ქართულადვე წარმოსთქვა კვერქქი „კათაკმვეელნო განკველით“ (მოგზაურობა ანტიოქიის პატრიარქის მაკარისა, გამოცემა მეოთხე, გვ. 128). ეპისკოპოსი სტეფანე აგრეთვე სცდება როცა ამბობს, რომ ვითომ თვითონ ქართველები, რომელთაც დიდი ადგილები ეკავათ საქართველოში როგორც, მაგალითებრ, ნამესტნიკები, თხოვილობდენ, რომ ექსარხოსებად რუსების ყოფილიყენენ დანიშნულნი. კავკასიის ნამესტნიკებთაგან მხოლოდ ერთი (თ. პ. დ. ცოციანოვი 1802 და 1806 წელში) იყო ქართველი და იმასაც არ უთხოვინა, რომ ექსარხოსად რუსთაგანი ინიშნებოდესო. ის იყო გარუსებული ქართველი და ქარფულად არც-კი ლაპარაკობდა.

ზრფესსორი დღუფთავისკი. ყოველ შემთვევაში ის მიიცი ქართველი იყო, ის ქართველი იყო სისხლით და ნუ თუ შეიძლება ამაზე ვსთქვათ, რომ ის იყო სრულებით გადაგვარებული ქართველი.

ზრფესსორი ალმასოვი. რუსები, რომელნიც დიდ ხანს იმყოფებიან უცხოეთში ხან-და-ხან დაივიწყებენ ხოლმე თავის ენას, მაგრამ—მინც რჩებიან რუსის პატრიოტებად...

ზრფესსორი სოფლოვა. საქართველოს ექსარხოსებაგან ქართველი მარტო ერთი იყო ვარლამი

ერისთავთავანი და სხვები ყველა რუსები იყვნენ. ეპისკოპოსი კირიხი. წინაპრები ციციანოვისა წინეთ იყვნენ გადასახლებულნი რუსეთში ერთად ქართველთა მეფის გვარეულობასთან 1724 წ. და როცა თ. ციციანოვმა მიიღო ნამესტნიკობა დაუწყო მტრობა ახალ ქართველთა მეფის გვარეულობას და ხალხს.

ზსთფესიორი გლუბოფოსკი. ყველა ესეები ძლიერ ცოტათი ეხებიან საქეს არსებითად, ფაქტი ფაქტად რება წინაიღმდეგ ყველა აღსნა განმარტებისა.

ეპისკოპოსი სტეფანე. ყველაზედ უმჯობესი იქნება შეიკრიბოს ცნობები იმ დროის ქალღლებიდან და მათზე დაფუძნებით აღმოჩნდება ვინ შუამდგომლობდა ქართველების ექსარხოსების მაგიერ რუსები დანიშნულნიყვნენ და რა საფუძვლით და რა მოსახურებით იყო ეს გამოწვეული. მე ვესტყვი, რომ 1817 წლამდე ექსარხოსებად იყვნენ ქართველნი, ამით მე უჩვევნი გავდილი დრო და არა რიცხვი ექსარხოსებისა... მაგრამ უბრუნდება ისევე ყ-დ სამღვდელთა ლეონიდის მოხსენებას. იგი ამტკიცებს, რომ ყველა ექსარხოსები მართავდენ საქსარხოსოს თავის საყვარელი კაცების დახმარებით. ეს ცილის წამება არის. მე ვმსახურებდი კავკასიაში ვლადიმირის და ფლავიანეს ექსარხოსობის დროს. მე თვალთ მხილველი ვარ უკანასკნელის მმართველობისა და მზად ვარ რითაც გინდათ დაგიმტკიცოთ, რომ არავინ მოსიყვარულე მას არ ყოფილია, რომელსაც მასზე გავლენა ჰქონებოდაც ეკლესიის მართვა-გამგეობაში. აგრეთვე არ გამიგონია, რომ ვლადიმირსაც მისთანა ვინეე ყოლებოდაც. რაიცა შეეხება ექსარხოსებს ისილორეს, იონიკეს და პალადის, ისინი დიდათ პატივცემულინი იყვნენ და ყველას უყვარდათ უმწიკლო აღმინსტრატორულ მოღვაწეობისათვის, თავგამეტებული შრომისა და სამსახურისათვის ქართველთა ეკლესიის სასარგებლოდ და, რასაკვირველია, არ იქნებოდენ დაწინაურებულნი და არ მისცემდენ დიდ აღდილებს რუსეთის ეკლესიაში, რომ არ ყოფილიყვნენ ნიჟეინრი ეკლესიის მმართველ-გამგეობის საქმეში. ქართველებს არ მოსწონდათ ექსარხოსი პეულე როგორც ფიცხი გულის კაცი, მაგრამ ისინი ყველა თანხმანი იყვნენ, რომ იგი ყველა ექსარხოსებში შესანიშნავი იყო როგორც კარგი აღმინსტრატორი, რომელზედაც არავის მასთან დაახლოვე-

ბულ პირთა არ შეეძლოთ თავის გავლენა ჰქონებოდათ.

თაფმჯდომარე მღვდელმთავარი. მე წავიკითხე საქართველოს ისტორია მეცხრამეტე საუკუნისა. იქ ყველა ექსარხოსების სამსახურზე მშვენნიერი აზრებია.

ეპისკოპოსი სტეფანე. აი ჩვენ შორის არის ორი ეპისკოპოსი ქართველთაგანი, მათ თვლის წინ, — განსაკუთრებით ყ-დ სამღვდლო ეპისკოპოსის ეფთმისა, რომელიც დიდი ხანი მსახურებდა კათედრის დეკანოზად და სინოდის კანტორის წევრად მან იცის სამსახური მრავალ ექსარხოსთა, მათ შეეძლოთ შეტეობა წინანდელ ექსარხოსების სამსახურისაყ თავიანთ უხუცეს შემამულეთაგან. აი, ამათ სთქვან, რომელი ექსარხოსი მართებდა საქართველოს ეკლესიის დაახლოვებულ საყვარელ პირთა დახმარებით?"

ჩვენ ნებას ვითხოვთ მკითხველთაგან ცოტა შეეწრდეთ და ჩვენი აზრი გამოვსთქვათ ზოგიერთების სიტყვებზე, რომ მკითხველი მიხვდეს ყველა იმ მომზადებას, რომელიც საქიროდ უტევია ამ მეორე განყოფილების კრებას საქართველოს ეკლესიის საქმეების შესახებ, მაგრამ ქართველთა ეკლესიის მხრითიკი არავინ არის; მხოლოდ ორი პირი დაუბარებიათ, როგორც ბრალდებულნი; ლეონიდის დაბარება საქიროდ არ მიუჩნევიან და მასზე კი არის თავიდა თავი მსჯელობა, თავს იკვლენ იმაზე თუ როგორ გაბედა მან ექსარხოსების სამსახურის დამცირება...

ეპისკოპოსი სტეფანე კარგად იცნობს ეპისკოპოსის ეფთიმეს. აი სწორეთ ამ დროისთვის იყო საქირო ჩვენება ეპისკოპოსის ეფთიმესა და ისე ჩუმიდ იყო მიწვეული თფილისიდან, რომ არავინ არ იცოდა სად წავიდა იგი. აგერ ბოლოს შევიტყვეთ, რომ თურმე საქირო იყო მისი ჩვენება მეორე კრების განყოფილებაზე, სადაც მსჯელობა ექნებოდათ ექსარხოსების სასარგებლო მსახურებაზე და არა ავტოკეფალიის აღდგინებაზე...

ეპისკოპოსის სტეფანეს მოლოდინი გამართლდა, ეპისკოპოსმა ეფთიმემ აღიარა, რომ ექსარხოსები ჩვენი ეკლესიის სასარგებლოდ მსახურებდენ და თავის სიტყვებზე არ ზოგავდენ ქართველთა საყვითელ-დღეობა. ერთი სიტყვით არავითარი ნაკლებევაება მათი სამსახურის დროს არ ყოფილა. ორას ორმოცი ათასი მანეთი, რომ გაიფლანგა სინოდის კანტორაში იმ ექსარხოსების და კანტორის

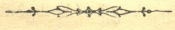

წევრების დაუდევრობის ბრალი კი არ იყო, არამედ ბოროტი ეშმაკის საქმე არისა და სხვ...

მივაქცევ მკითხველის ყურადღებას ერთ შესანიშნავ გარემოებას. თავმჯდომარემ გახსნა კრება, პირველად წაიკითხა ყ-ღ სამღვდლო კირონის ორი მოხსენება და მკითხველი მოელოდა, რომ მსჯელობა ამ მოხსენებაზე უნდა დაწყებულიყო. როცა ამ მოხსენების გარშევა გათავდებოდა შემდეგ შეიძლებოდა სხვა კითხვაზედ გადასულიყო კრების მსჯელობა. მაგრამ, როგორც ანგარიშიდან სჩანს, მეორე თავმჯდომარეობას იკლთვნებს ეპისკოპოსი სტეფანე. ყ-ღ სამღვდლო ლეონიდის მოხსენება ამოუწერია ცალკე წიგნიდან, კითხულობს მას კრებაში თავის შინაშენებით და კრება შემდგარი ამდენი საპატო პირებიდან მიატოვებს კირონის მოხსენებას და ერთ გაუთავებელ ბაას გააბამს იმის შესახებ, თუ როგორ გაბედა ეპისკოპოსმა ლეონიდმა ექსარხოსების სამსახურის დამკირება და გრძელგრძელ სიტყვებს ხარჯვენ იმას დასამტკიცებლად, რომ ექსარხოსებმა ქრისტიანობა აღადგინეს საქართველოში და ყველა დანგრეული ეკლესიები განაახლესო, გაამარჯლეს მონასტრები და ეპარქიები!.. როგორც სჩანს ამ ბატონებს სრულებით არ წაუკითხავსო უწმიდესი სინოდის ობერ პროკურორის უქვეშევრდომილესი ანგარიშები საქართველოს ეკლესიისა და ხალხის შესახებ, სადაც ცხადთა და აშკარად სჩანს, რომ სარწმუნოება საქართველოში წინაღულზე დღეს უკვე დაცემულია და ეკლესიები და მონასტრები სატირალ მდგომარეობაშიაო. უნდა იცოდეთ, რომ ეს ანგარიში ექსარხოსის მოხსენებაზეა დამყარებული!.. ნაცვლად იმისა, რომ მსჯელობა იქონიონ ავტოკეფალობის აღდგენის შესახებ კრების ზოგიერთი წევრები, რომელნიც საგანგებოდ იყვნენ შეკრებილნი, როგორც დამცველნი თავის ინტერესებისა და ექსარხოსებისა, გაუთავებელი შესხმებით ამტკიცებენ, რომ ექსარხოსები თან ყვებოდენ ქართველ ეკლესიის სამსახურსო და როგორ გაბედეს მათი სამსახურის აღმადგლებოა. თავის მხრით სინოდს ყველა პროფესორები ეპისკოპოსები და დეკანოზები დაუბარებიათ, მაგრამ ქართველების მხრით თვითონ, რომელსაც ბრალსა სდებდენ ისიც არ დაუბარებიათ. საქმარდ მიუჩნევიათ მატრო ეპისკოპოსის კირონის დაბარება და მისი ჩვენების გასამტყუნებლად.

მხოლოდ ვეთიმე ეპისკოპოსისა, რომელიც საიდუმლოდ იყო დაბარებული. ვინ არის ეს მოწამე ისეთი კაცი, რომელიც შეძლებული იყო ხალხისაგან და შეშინებული კიდევ გაიქცა და დაბრუნებას აღარ აპირებს. როცა ოც წევრამდენი წინაღობდნენ აღნიშნულ კომისიაში ქართველთა ეკლესიის საქმის გასარჩევად ნუთუ ქართველები-საგან ათი წევრი მინც არ უნდა მიეწვიათ? ქართველების მხრით იყო მიწვეული ორი ეპისკოპოსი და ორივე მოუშუადებელი იმ საკითხების შესახებ, რომლებზედაც იყო მსჯელობა.

(გაგრძელება იქნება).

სათათბირო და საბაგო.

მეორე სათათბირო გაიხსნა პირველ საათზე. გაისმა ხმები „გაუმარჯოს მეფეს! ჟრა!“, რაც პირველ სათათბიროს მოწვევაზე არა ყოფილა. ამას იძახდნენ მემარჯვენე დებუტატები. მემარცხენენი და დამსწრე საზოგადოება ჩუმად იყო. გარემოებამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა. მოელოდა სიურპრიზებს.

სახელმწიფო სათათბიროს გახსნა. შუადღისას ეკატერინეს დარბაზში მიტროპოლიტმა ანტონიმ, ორმა ეპისკოპოსმა, ორმა არქიმანდრიტმა და ისაკის ტაძრის კრებულმა გადაიხადა პარაკლისი. მერე მიტროპოლიტმა შემდგენის სიტყვით მიმართა დებუტატებს: „დღეს აქ სახელმწიფო საქმის მოსაწყობად შეკრებილბმა ვავისენათ ის დრო ქრისტიანობის ისტორიისა, როდესაც ქრისტემ თითონ აირჩია თანაშემწენი, რომელთაც მიანდო სამოციქულო სამსახური. ქრისტემ თორმეტ მოციქულს მოუწოდა. როდესაც ამთ რიცხვს მოაკლდა იუდა, მოციქულებმა სთქვეს: ავირჩიოთ ერთი იმათგანი რომელიც მუდამ ჩვენთან იყო იესოს ნათლიეზბიდან ამიღლებამდგო. ამ რიგად, მოციქულებმა აირჩიეს ისეთი კაცი, რომელმაც იცოდა ქრისტეს ცხოვრება და მისი მოძღვრება. თუ ამ მაგალითს ეხლანდელ დროს შევუვარდებთ, გამოვა, რომ ახლად არჩეულთათვის საქიროა მოშუადება და საფუძლიანი ცოდნა იმ საძირკლისა, რომელზედაც იზრდებოდა და მავრდებოდა რუსეთის სახელმწიფო. მათვე უნდა ახსოვდეთ მუდამ ის, თუ

რად მოვიდნენ აქ და რისთვის არიან მოწოდებულნი. როცა ქულებმა აირჩიეს ისეთნი, რომელნიც შეამოწმებდა ქრისტეს აღდგომას. თქვენ მოგწოდებს იმიტომ, რომ სინდისით და სიმართლით შეამოწმოთ ჩვენის სამშობლოს საქობებანი. სამშობლოს კეთილდღეობა სხვა და სხვა კაცს სხვა და სხვა ნაირად ესმის. ქრისტეც სხვა და სხვა სახით ერგებოდა მოციქულებს. მომყავს რა ეს მაგალითი, ვფიქრობ, რომ ამასვე ჰგავს ღღვანდული ჩვენი საქმე. აქ არ შევებები სათათბიროს მოქმედების პოლიტიკურ მხარეს. ეს მე არ ვიცი და არც საკმაო მოზადება მაქვს ამისათვის. ვთხოვ უფალს, შეისმინოს ჩვენი ღოცვა დაეხმაროს არჩეულებს, რომ მათ იმას კი არ მიაკვიონ ყურადღება—მოწინააღმდეგენი დავამარცხოთო, არამედ იმას, რომ საკეთილოდ იზრუნონ. ცხარე კამათის დროსაც კი არაინ არ უნდა დაივიწყოს ეს: მარტო თავის გამარჯვებაზე ფიქრი აფერხებს იმ საქმეს, რისთვისაც მოწვეულია სათათბირო. დასასრულ, ვისურვებ, რომ სათათბირო, რომელსაც მივილი ხალხი სასოებით შესტკეირს, არ იყოს მყირალა და ყბდები, არამედ დავკირვეული და გონიერი მომუშავე. პარაკლისის გათავისის შემდეგ, ზოგიერთ დებუტატების მოთხოვნისგან, შესრულებულ იქნა გიმნი. გაისმა „ურას“ ძახილი.

ნაშუადღევის პირველ საათსა და სამ წუთზე თავმჯდომარის ადგილზე ავიდა გოლუბევი. მან დაბლა თავი დაუკრა დებუტატებს წინ, მარჯვენად მარცხნივ. შემდეგ სახელმწიფო სერეტარმა ისკულგოლდენბრანტმა წაიკითხა უმაღლესი ბრძანება სათათბიროს გახსნის შესახებ. გოლუბევი წაიკითხა შემდეგი: ხელმწიფე იმპერატორმა, დამავალა რა ახალ სათათბიროს გახსნა, მიბრძანა ვადგესცე სათათბიროს მისი უდიდებულესობის უმოწყაღესი მილოცვა. უფალმა აკურთხოს შრომა თქვენი ძვირფასს რუსეთის საკეთილდღეოდ“. ამ დროს ბესარაბიის გუბერნიის დებუტატმა კრუბენსკიმ წამოიძახა: „გაუმარჯოს ხელმწიფე იმპერატორსაო“. მემარჯვენეებმა „ურა“ დასძახეს და ფეხზე წამოდგნენ. კადეტები და მემარცხენენი ჩუმად ისხდნენ. გოლუბევი განაგრძო: „უკვე შეიკრიბა კანონიერი რიცხვი დებუტატებისა“. შემდეგ, გოლუბევის წინადადებით, სერეტარმა წაიკითხა წესები სათათბიროს დაარსების შესახებ.

გოლუბევი სთქვა: „უნდა ავასრულოთ კანონში აღნიშნული წესი ალექსის შესახებ. ვთხოვ სახელმწიფო სერეტარს, წაიკითხოს ეს ალექსა. ვთხოვ დებუტატებს, კეთილი ინებონ და ფეხზე დგამით მოისმინონ ეს ალექსა“. ყველანი წამოდგნენ. სერეტარმა წაიკითხა. მეგრ ყველამ ხელი მოაწერა, რასაც ნახევარი საათი მოუნდა. გოლუბევი წინადადება მისცა დებუტატებს, ბარათებით დაესახელებინა კანდიდატები თავმჯდომარის ადგილზე. როდესაც ბარათები მზად იყო, გოლუბევი ითხოვა, იკისროს ვინმემ ბარათების დათვლა. ცენტრსა და მარცხნივ გაისმა: „თავ. დოლოგორუკოვი, კარაგაევი, კუზნინ-კარაგაევი“. ხოლო მარჯვენა: „ივაშენკო, ბობრინსკი, პოლოკოვი“. გოლუბევი ყველა ესენი მიიწვია. ბარათების დათვლის შემდეგ, სერეტარმა გამოაცხადა შემდეგი: გოლოგინმა მიიღო 431 ბარათი, ხომიაკოვა—91, კუზნინა—3, მ. სტახოვინა—2, ტესლენკო—1. გოლოგინის გარდა ყველამ უარი განაცხადა. დასდგეს ერთი ყუთი. ასისტენტებად მემარცხენეებმა დაასახელეს დოლოგორუკოვი და კარაგაევი, მემარჯვენეებმა—ივაშენკო. სამივენი ყუთითან დადგნენ. დაიწყო კენჭის ყრა. სახელმწიფო კანცელარიის ერთი მდივანი ხმა მაღლა წითხობდა სათათბიროს წევრთა სიას კენჭის ყრის დროს სრული სიმუშე იყო. კენჭის ყრა 3 1/2 საათზე გათავდა, გოლუბევის მოწოდებით ივაშენკომ ხმა მაღლა დასთვალა კენჭები. გოლოგინს ამოუვიდა 306 თეთრი და 102 შავი. გაისმა ტაშის ცემა ცენტრსა და მარცხნივ; მარჯვენა მარცხნივ. სახელმწიფო მდივანმა წაიკითხა საარჩევნო ფურცელი. გაისმა ძლიერი ტაშის ცემა ცენტრში და მარცხნივ. მარჯვენა მხარე სდუმდა. ტრიბუნაზე ავიდა თველორე ალექსანდრეს ძე გოლოგინი. გოლუბევი სალამი მისცა. ტაშის ცემა განაგრძეს. გოლოგინმა თავი დაუკრა სათათბიროს და შემდეგი სიტყვა სთქვა: „სათათბიროს ნება იმის თვითეულ წევრისათვის კანონია. მე ეს მასსოვს და უყრყმანოდ ვკისრულობ თავმჯდომარის თანამდებობას. თქვენგან დიად პატივისცემის ვეღირსე. რაც შემოძლია, ყველაფერს ვიქ, რათა თქვენი ნდობა გავამართლო. თუმცა სხვა და სხვა მიმართულებას ვეკუთვნით, მაგრამ ერთი მიზანი გვავრთებს: კონსტიტუციონალურ შრომის ნიდაგზე სამშობლოს კეთილდღეობის განხორციელება“.

ვეცდები, პირუთენელი ხელმძღვანელობა გაუწიო კამათს, დაეიცვა სიტყვის თავისუფლება. ჩემ მოვალეობად ჩათვლი მუდურეკელად ვიზრუნო სათათბიროს ღირსების დასაცვლად. კარგად ვიცი, როგორ მოუთმენლად ელის ჩვენი ქვეყანა მიმე ტანჯვებისაგან ხსნას. პირველმა სათათბირომ აღნიშნა პირდაპირი გზა ამ ძნელ საქმის განსახორციელებლად. ეს გზა ამ ჟამიდაც იგივე რჩება: 17 ოქტომბრის მანიფესტით გამოცხადებულ საკონსტიტუციო საფუძველთა ცხოვრებაში გატარება და სოციალურ კანონმდებლობის განხორციელება. ყველაფერი ვიღონოთ, რათა მეორე სათათბირომ ეს საქმე განახორციელოს. ძლევა მოხილია ხალხის წარმომადგენლობა. რაკი ერთხელ სიცოცხლეს დაწაფა, იგი აღარ მოკვდება; ხელმწიფესთან შეთანხმებით, იგი შეურყეველად გაატარებს ცხოვრებაში ხალხის აზრსა და სურვილს. კანონის ძალით, თავმჯდომარემ უნდა აუწყოს ხელმწიფე იმპერატორს არჩევნების შედეგი. სხდომას გახსნილად ვცხადებ. შემდეგი სხდომა განსაკუთრებულის უწყებებით იქნება გამოცხადებული. სხდომას 3 საათზე და 48 წუთზე ეხურავ.“

აწარმე ფიქრები

ღედა-მიწაზე არ მოიძებნება ისეთი ხალხი, რომ სარწმუნოება ანუ რელიგია არა ჰქონდეს. ვერ ნახავთ ისეთ ხალხს, რომ ქვეყნისა და ხალხის გამჩენზე, რაღაც უმაღლეს არსებაზე წარმოდგენა არა ჰქონდეს. ამისთანა უმაღლეს არსებად, ქვეყნისა და კაცის გამჩენად ხან-და-ხან მიიჩნით მზე, ცეცხლი და სხვა-და-სხვა ბუნების მოვლენანი. რამდენად ხალხი განათლებული არის იმდენად სარწმუნოება და რელიგია უმაღლესია და რამდენად გაუნათლებელი და გონებით დაბნელებულია იმდენად მათი სარწმუნოება და დემოთის წარმოდგენა გასაოცარი და ახირებელია. სრულებით საკმარისია გადათავლიეროთ ხალხის სათაყვანო კერებში, რომ, ცხადთა დარწმუნდეთ ამ ხალხის განათლებაზე. ჩვენი საღმრთო წერილი და ღვთის მეტყველების სწავლა-მეცნიერება ცხადთა და აშკარათ განმარტავს ამას. რაც უნდა ველოდო იყოს კაცი არ შეიძლება ისე

დაეხმოს განება, რომ სრულებით გაქრეს მასში წარმოდგენა ქვეყნისა და ხალხის გამჩენისა და უმაღლესი არსებისა, რომელიც მამობას უწევს ხალხს და ყოველ ქვეყნიურ არსებას, ხალხის ამისთანა გრძობას, მათ რწმენას და რელიგიას სულ სხვა ნაირად ხსნიან დღეს ზოგიერთი მეცნიერები. ერთი ამისთანა წერილი წავიკითხეთ ჩვენ გაზეთ „ისარი“-ს მე-31 ნომერში ერთის ჩვენის ნიჭიერის მწერლისაგან დასტამბული ამ სათაურით: „არ ახალია,—ძველია ეკონომიური მატერიალიზმი“. ეს მწერალი სრულებით არ გავს ჩვენს ზოგიერთ ქარაფშუტა პუბლიცისტებს და მწერლებს. იგი სერიოზულ საგნებზე სერიოზულად სჯის და თავის ნათქვამს და ნაშრობს მტკიცედ ამაყრებს უცხოეთის მწერლების გამოკლევაზედ. ეს წერილი, ამ შესანიშნავი მწერლისა, მესამეა. ამ წერილში მას აქვს აღებული სარწმუნოება ანუ რელიგია. ასე იწყებს იგი თავის წერილს „ისარი“-ს გაზეთში:

„ავიღოთ შემდეგ სარწმუნოება, ანუ „რელიგია“; ვინმართ ეს საერთაშორისო ტერმინი, რომელიც უფრო ვრცლად გამოჰხატავს ჩვენს აზრს.“

„რამდენიც არ ეცადნენ სხვა-და-სხვა სკოლის სოციოლოგები და ფილოსოფოსები დაემცირებინათ მისი როლი ისტორიაში, დეპატარავებინათ სიდიდე იმის ძალისა, რომელსაც საშინელი და მძლავრი გავლენა ჰქონდა ადამიანის აზროვნების ცვალებადობის პროცესზედ და, საერთოდ, ადამიანის საზოგადოებრივ ცხოვრებაზედ,—მათ მიწა ვერ დაამტკიცეს მისი სისუსტე, როგორც „მეორე ხარისხიანი ფაქტორისა“.

„წარმოშობილი ადამიანის სულისა და გარემოცულ წრის ურთი-ერთ შორის განწყობილებისაგან, შემდეგ ყოველ ისტორიულ ეპოქაში შეგუებული იმ მთელ საზოგადოებრივ წყობილებასთან და აგრეთვე მასზედ მძლავრად ზედა-მოქმედი, მიხეზი მრავალგვარ სოციალურ და პოლიტიკურ მოვლენისა და აგრეთვე შედეგი მათის ტრანსფორმაციისა,—რელიგია ყოველთვის იყო ერთი დიადი, და დამოუკიდებელი ძალა ადამიანის საზოგადოებათა განვითარებაში და ისტორიულ ჟამთა ვითარების უკუღმართობაში, და მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე ცივილიზაცია მეცნიერებისა და გამოგონებათა ცივილიზაცია, ცივილიზაცია იმ ძალთა შეგებისა და განზომისა, რომელთა მოვლენებლობაზე და განუ-

ზომლობამაც შეაქმნევინა ადამიანის აზროვნებას თვით ეს რელიგია,—ეს უკანასკნელი დღესაც უდიდეს სიდიდეს წარმოადგენს თანამედროვე საზოგადოებრივ ძალთა საერთო ჯამში და სასურთიერეთო განწყობილებებში. ხან-და-ხან თვით სოციალისტებიც ვერ განთავისუფლებულან იმის ძლიერ კლანჭები-საგან“.

ღალა, ისე ადვილად ხელ-წამოსაკრავი არ არის სარწმუნოება და რელიგია ხალხისა როგორც ვი. იგანე გომართელს მიაჩნია. „მე, გაიძახოდა ეს, არაფერი არა მწამს და იმედია, რომ ხალხიც, როდესაც ჩემსავით განათლებუა თავს დაანებებენ სარწმუნოებას!“ რისთვის დასჭირდა ბ. ი. გომართელს სარწმუნოების უარ-ყოფა? მისთვის, რომ თავი გამოეჩინა ხალხში. გამოიჩინა კიდევ თავი! სუსტმა სემინარიის შაგირდებმაც ასე იციან. რომელთაც ერთჯერ არ მიუღიათ კარგი ნიშანი ღვთის-მეტყველების სწავლაში, თავის გამოსაჩენად, განაცხადებენ ხოლმე: „მე ღმერთი არა მწამს და მიტომ არ მიხდა ვისწავლო ღვთის-მეტყველების საგანი“. იყიდიან დარვინის წიგნს, ნიადაგ ატარებენ ილღიაში და ერთჯერაც არ წაუკითხავთ!..

Baton-ის წერილი სწორეთ მშვენიერი გამოკვლევაა, ის გომართელივით კი არ გაიძახის სარწმუნოება და რელიგია არაფერი არ არისო, არა, იგი ამტკიცებს, რომ ბევრი ეცადენ სარწმუნოება და რელიგია ამოეფხვრათ ხალხის გულიდან, მაგრამ ვერ მოახერხესო. ბ. ი. გომართელი საქვეყნათ ოც-ხადებდა მე სასულიერო არა მწამს რაო და ბევრეზმის მონათელაში ფულებს იძლეოდა და ეკლესიაში ბევრის დამარხვისათვის ფულებს ხარჯავდა. „ბათონს“ კი თავისი აზრი არ მოყავს არც ერთ ადგილას. მას უცვლელად მოყავს ევროპის შესანიშნავი მწერლების აზრი სარწმუნოების და რელიგიის შესახებ და მკითხველს ნება აქვს როგორც უნდა ისე მიიღოს.

„დარვინის აზრით, განსაზღვრულ სახის ცხოველთა ურთი-ერთი განწყობილებისა, რომლიდანაც სჩანს, რომ ისინი ერთმანეთს თანასწორათ უყურებენ და კიდევაც უხარიანთ ერთმანეთთან ბუნებრივი კავშირი, სრულიად არა ჰვავს იმავე ცხოველის განწყობილებას ადამიანთან ან სხვა რომელსამე სამიშ ან საკვირველ მოვლენასთან. დარვინს მოჰყავს ბრალუბანის, რომ, რომელიც ამტკიცებს რომ, მავალითად, ძალრი ადამიანს ღმერთივით შეგყურე-

ბსო. დარვინისავე ცდა ამტკიცებს, რომ ძალღს შეუძლია რომელიმე მოძრავე საგანი მიიღოს რაღაც უცნაურ ცოცხალ არსებად. თვით დარვინის ძალღს მოძრავე ქოლღა მოგვწენა ამგვარ არსებად. საზოგადოდ, დარვინი იმ აზრისაა, რომ ჩვენი ცრუ-მორწმუნეობანი შეგვიძლია შევადაროთ ცხოველთა ინსტიქტების შემთხვევით შეცდომათაო. მაგრამ ამ ინსტიქტთა შეცდომაშია თესლი რელიგიის წარმოშობისა, რომელიც ადამიანთა შორის განვითარდა“.

დარვინს მოყავს თავისი აზრი და შეხედულება და ის ჰირდაპირ არ ამტკიცებს, რომ კაცებისა და ცხოველების სარწმუნოება ერთნაირი არის. ამისთანა მსჯელობა გულ-გრილიად მოსასმენია და საინტერესოც. დარვინის ბევრი აზრები შემდღეში სწავლულმა კაცებმა სრულებით გაამტყუნეს, და ესევე დამართება იმისგან მოყვანილ ამ აზრებსაც.

„პირველ-ყოფილი ადამიანი გარემოცულია ბუნებით და იგი იმის მიღამოებში იბრძვის არსებობისათვის; მასზედ აგრეთვე მოქმედებს ათასნაირი მოკლენა; ცა, ცის მნათობნი, გარეული ცხოველები, შინაური ცხოველები, ტყე, მდინარე, ზღვა, აგრეთვე სხვა-და-სხვა მოკლენანი ბუნებისა, როგორც ქექა-ქუხილი, ქარიშხალი, წვიმა, მიწის ძვრა და სხვა; ყოველსავე ამას ადამიანმა ანგარიში უნდა გაუწიოს. ამ ელემენტთა შორის ზოგი ისეთია, რომელსაც ადამიანი თავის სასარგებლოდ იყენებს, ზოგი ისეთია, რომლის მანებელი გველენაც მას ანადგურებს, ზოგიც კიდევ ისეთი, რომელიც უშუამდგომლოდ მოქმედებს მის ცნობის მოყვარობაზედ—აშინებს მას ან აკვირებს, უძრავს სიყვარულს, მშვენიერების გრძნობას, ან განუზომელობითა და სიდიდით ჩაუნგრავს გულში შესაფერ შთაბეჭდილებას. ამაზედ ადამიანის აზროვნებამა და გრძნობამ შესაფერი რეაქცია უნდა მოახდინოს. და ეს რეაქციაღც ისეთია, როგორიც არის თვით მოველენისა. ამ გარეშე შთაბეჭდილებათა მრავალფეროვნობა ერთგვარ განწყობილებაშია ადამიანის გონებისა და გრძნობათა მათზედ რეაქციის მრავალფეროვნებასთან, და ამ განწყობილებიდან გამომდინარეობს სხვა-და-სხვაობა იმ რელიგიოზურ სისტემებისა, რომელიც დახასიათებს სხვა და-სხვა ხალხის ცხოვრებას პირველ დასაწყისს ხანებში და ეხლაც კი, საღაც ხალხთა რელიგიის ურთი-ერთ შორის

კავშირი და გავლენე ისე ხშირი და მჭიდრო არა ყოფილა“.

დაიდ, სრულიად მართალია ეს ზემო მოყვანილი აზრი სწავლულისა. კაცს, როგორც ვსთქვით, თან-დაყოლილი აქვს რელიგიური და სარწმუნოებრივი გრძნობა. ამ გრძნობას იგი გამოიჩენს იმ საგნების გაღმერთებით, რომელიც მის გარეშემაა. და როცა იგი გონებით ამაღლდება და განვითარდება მაშინ სარწმუნოება მისი და რელიგია შეიქმნებიან ნამდვილად და ქვეშაირტნი..

„მაგრამ თუთ წარმოშობა ადამიანის რელიგიისა ერთის ძირიდან მოხდა. ეს ძირია საზოგადოდ განწყობილება ადამიანისა გარემოცულ წრესთან, როგორც არა ვსთქვით,—მისი მისწრაფება შეიგნოს ბუნების საიდუმლოებანი. აქ ადამიანის ნერვიულ სისტემაში ფიზიოლოგიური პროცესები დიდ როლს თამაშობენ რელიგიის უზირველეს ელემენტის შექმნაში. ეს უზირველესი ელემენტია—იდეა სულისა, იდეა სხეულისაგან განზორებული და დამოუკიდებლად მტხოვრებ არსებისა, რომლის წარმოშობას ხელი შეუწყო სიზმარმა, ჰალოლიუცინაციამ და სხვა ნერვიულმა მოვლენებმა, —იმავე ენერგეტიულმა პროცესებმა. სიზმრისა ან ჰალოლიუცინაციის დროს მოჩვენებული შორეული არსება, ან რომელიმე მკვდარი კაცის სახე, მათთან ერთად სანადიროდ წასვლა ან რომელიმე მოქმედება, გამოღვიძების შემდეგ კი მსწრაფი განჭრობა ამ უცნაურ სრებათა,—მრავალი განმეორება ამგვარ მოვლენათა, რასაკვირველია, აფიქრებიანება ადამიანს რომ ადამიანი, ან სხვა რომელიმე ცოცხალი არსი მარტო მის მიერ ყოველ დღე ხილულ ელემენტისაგან, სხეულისაგან არ შესდგება. მისი სურვილი „მოვლენათა ახსნისა“, რასაკვირველია, აფიქრებიანება, რომ ერთი და იგივე ცოცხალი არსი ორის არსისაგან შესდგება. ერთი ჩვეულებრივი, ხილული, რომელიც მუდმივი არ არის და კვდება, მეორე კი მუდმივი, უკვდავი, რომელიც სხეულის სიკვდილის შემდეგაც კი ეწვენება ხოლმე ადამიანს, რომელის მიუხედავად თავის სხეულის სიკვდილისა, კავშირს არა სწყვეტს ცოცხალ ადამიანთან.“

„მაგრამ ჩვენ აქ რელიგიის ისტორია არ გვანტრერესებს. ჩვენი მიზანია დავამტკიცოთ უზირველეს ყოვლისა ის, რომ რელიგია, როგორც სხვა სოციალური ძალები, ძალაა, წარმოშობილი დამო-

უკიდებლად წმინდა ეკონომიურ ფაქტორისა, განვითარებული როგორც ეკონომიურ ისე სხვა საზოგადოებრივ მოვლენათა ზეგავლენით, მაგრამ აგრეთვე მათზედაც მოქმედი და დამოუკიდებელი ძალა, რომელსაც სხვათა შორის განუსაზღვრავს ადამიანის მსვლელობა ისტორიის გზაზე“.

„ანიმიზმის განვითარებას დაჰბადა სხვა ფორმები რელიგიისა, როგორც ფეტიშიზმი, პოლითეიზმი და მონოთეიზმი, აგრეთვე მისი განვითარება განისაზღვრებოდა, ვაგიმეორებ ყველა იმ პირობებით, რომელშიაც იგი ვითარდებოდა. იმ ქვეყნებში სადაც საგანი, რომელსაც ასულდგმულედნენ, მრავალფეროვანი იყო, განვითარდა პანდემონიზმი და შემდეგ პოლითეიზმი. იმ ქვეყნებში კი, სადაც ბუნება ერთ ფეროვანი იყო, თაღ-უწყვედენელი უდაბნო, რომელზედაც მხოლოდ მზე და ვარსკვლავები აღმობრწყინდებოდნენ ხოლმე, უზირველეს ყოვლისა ნიადაგის ზეგავლენით მონოთეიზმი განვითარდა, როგორც, მაგალითად, არაბეთში და შემდეგ არაბების გავლენით ურასიტანში, რომელიც არაბთა მონათესავე ხალხთა იყო დასახლებულნი—სემიტებით. შესანიშნავი ინგლისელი მწერალი ვანივულ რიდი ამბობს: რატომ მოხდა, რომ არაბებმა შექჰანეს იდეა ერთის ღმერთისა და არა ბერძნებმა, რომელთა გარნება გაცილებით მაღლა იდგა არაბეთისაზედ? იმიტომ, რომ საბერძნეთის ქვეყანაში ბუნება იყო მრავალფეროვანი, არაბეთში-კი ტიტველი, ერთი“ ბუნება,—ცის მნათობნი და ქვები. არაბეთში ამიტომაც იყო თაყვანისცემა ერთის ღმერთისა, აგრეთვე მზისა და ქვისა. აბრაამი არაბეთიდან გამოვიდა და შეიტანა ქანანის ქვეყანაში ერთის ღმერთის თაყვანის ცემაო. საზოგადოდ, სინტრესოა ამ მხრით იმისი წიგნის ერთი თავი სარწმუნოების შესახებ.“

თფილისში მეხუთე არხეოლოგიური კრება იყო; ვკონებ, 1885 წელს. წავიდნენ არხეოლოგები მცხეთის ახლო ერთი ძველი ნანგრევის შესწობის სათხრებლად. როცა კარგა ღრმად გათხარეს მიწა ბევრი რამ შესანიშნავი ძველი ნაშთები აღმოაჩინეს და ამ სიძველესთან ერთი ყურძნის ახალი მარცვლილი ნახეს. გაუკვირდათ და შეიქმნა ბასი იმაზე, თუ რომელ დროებას უნდა ეკუთვნოდეს ეს მარცვლილი. გაუჭირდათ მოგონება და დიდი დავა ასტყდა ამ მარცვლას სიძველეზე. ერთმა ამ არხეოლოგებთან

მოსულმა ქალმა მოასპობინა ბაასი როცა განუცხადა, მათ, რომ ის ყურძენს ჰამდა მიწის თხრის დროს და ის მარცვლი მის გადაუარდა ჰამის დროს.. ბევრი მოთხრობები არის მოყვანილი სწავლულებისაგან სარწმუნოებისა და რელიგიის სხვა-და-სხვაობის შესახებ, მაგრამ შემდეგი უფრო მეტი დაკვირვებით გამოკვლევა სულ სხვას დაგვიჩვენებს. ჯერ-ჯერობით მრავალი რამ არის გამოკვლეული. ავიღოთ თუ გინდ სიხმარი. ჯერეთ არსად არ წავგივითხავს რიგიანი გამოკვლევა სიხმარისა. ჯერეთ არც ერთ სწავლულს არ გამოუკვლევია, თუ როგორ ხდება დასიხმარება? არაგის არ აუხსნია კარგად სულთამბრძოლი რატომ ელაპარაკება გარდაცვალებულთა სიკვდილის დროს? მაგალითებრ კაკი სცხოვრებდა ორმოცი—სამოცი წელიწადი მათ გარდაცვალების შემდეგ. მას სულ პატარაობისას ახსოვს ეს გარდაცვალებულნი. უკანასკნელ დროს მომაკვდავი მხლობლებს ივიწყებდა და დიდი ხნის გარდაცვალებულთა ელაპარაკება. ბევრი რამ არის გამოუკვლეველი, ვიმორჩებთ კიდევ, ჯერეთ და ეხლანდელი დასკვნა სწავლულთა ნაჩაქარვეი იქნება და შემცდარი..

* *

„რატომ არ მოითხოვენ ჰაერის შეზღუდვას, თუ მოითხოვენ თავისუფლების შეზღუდვას? განა ჰაერი იგივე არაა ფიზიკურ ბუნებისათვის, რაც თავისუფლებაა ზნეობრივ ბუნებისათვის? განა შეუძლია სხეულს კანფითარება, არსებობა უჰაეროთ? განა შეუძლია სულს არსებობა და განვითარება უთავისუფლებოთ? განა შეიძლება აღნიშნის რომელიმე ნიკი გარშალოს, განვითარდეს, თუ მას თავისუფლება არ შეუძლია განძრევა? ვის შეუძლია თქვას, რომ ამა და ამ ორგანიზმს და ორგანოს ამდენი ჰაერი სჭირია? ვის შეუძლია, დააწესოს, რომ ამ ნიკს ეს თავისუფლება სჭირია და იმას—ის თავისუფლება?“

„არა, ჰაერი გაშლილი, წმინდა, განუსაზღვრელი უნდა იყოს და ყოველი სხეული იმდენის ჰაერით ისარგებლებს, რამდენიც სჭირია მისთვის. თავისუფლება უსაზღვრო, სრული, შეუზღუდავი უნდა იყოს და ყოველი ადამიანი, ყოველი ნიკი იმდენს თავისუფლებას მიიღებს, რამდენიც სჭირია მის არსებობისა და განვითარებისათვის. არც ჰაერისა და არც თავისუფლებისათვის არავითარი განსაზღვრა არაა სჭირია! ადამიანისათვის ერთნაირად

განუსაზღვრელად სჭირია ერთიც და მეორეც!
„თავისუფლება საშუალება კი არა, თავისუფლება ყველაფერია! (მარტო თავისუფლებას შეუძლია აღამაღლოს და გააკეთილშობილო კაცობრიობა). (ისიარი).“

ხშირად ვკითხულობთ გაზეთებში ამ გვარ მსჯელობას, რომელიც ეხლა მოვიყვანეთ. ერთის მხრით რომ დააკვირდებით ამნარი ქადაგებას მოგწონთ, ფიქრობთ, რომ მარტო იმ თავისუფლებასა და ლაპარაკი, რომელიც საზოგადოდ ჩვენ გვაკლია და უნებლიეთ ეთანხმებით. მაგრამ კარგა ღრმით, რომ ჩაკვირდებით აზრს დარწმუნდებით, რომ ესეთი სიტყვები მარტო სიტყვების რახა-რუხია ზოგიერთი ადვოკატების შესხმების მსგავსი. თუ მოითხოვეთ ავტორისაგან განმარტება კაცის თავისუფლების ყოველივე მხრით მაშინ სრულებით წინააღმდეგ დანახავთ და ავტორის სიტყვებში: „თავისუფლება ყველაფერია! მარტო თავისუფლებას შეუძლია აღამაღლოს და გააკეთილშობილოს კაცობრიობა—მართალი არ არის. ერთი დავისახელოს ბ. ს. ა. რომელ სახელმწიფოში არის ისეთი თავისუფლება, რომელიც ჰაერის სუნთქვის მსგავსად სარგებლობადაც და ამისთანა თავისუფლებით ყველა ამაღლებული იყვის და გაკეთილშობილებული!?. ვგონებ დედა მიწაზე ვერ მონახავთ ისეთ სახელმწიფოს სადაც თავისუფლება სრულებით განუსაზღვრელი ჰქონდესთ. მაგრამ, უკაცრავათ, დამეიწყდ ა, ჩვენი პუბლიცისტები ამტკაცებენ, რომ ამერიკის და ევროპის განათლებულ ხალხს ასი წლით წინ გავსწართითო და აღმათ რუსეთში დაამყარებენ ამისთანა განუსაზღვრელ თავისუფლებას!.. ბატონებო, ფილოსოფოსებო და მწერლებო გაიგეთ და შეიგნეთ, პირველად მოითხოვეთ განსაზღვრული თავისუფლება და შემდეგში განუსაზღვრელი... წინააღმდეგ უცხოეთის ნასწავლი ხალხს უფლებათა შეძინებისა და მოპოების საქმეში. სულსხვაობა არაფერში არ ვარგა. დააკვირდით კარგად თქვენს ძალას და შეძლებას და ნუ ჩაფარდებით იმ შეცდომაში, რომელიც, სამწუხაროდ, მრავალს ადგილას მოხდა. ჩვენს გაუნათლებელს ხალხს ჯერეთ კარგათ არ ესმის განუსაზღვრელი თავისუფლება. განუმარტე მას კარგად, რომ თავისი თავისუფლებით არავითარი უფლება არ ენიჭება სხვისი პიარობა შეურაცხეს

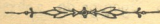
და შევიწროვოს, თორემ ბევრს განუსაზღვრელი თავისუფლება სულ სხვა ნიარად ესმის...

ლიალ, ბევრს ყვირიან: გაუმარჯოს ერთობასაო, მაგრამ დღეს ერთობა კი არა ისე დანაწილაკდენ, რომ პარტიების სახელების მოგონებაც კი გიკირს! გადამტერება პარტიებისა ერთი მეორეზე ღმერთმან მტერს ნუ დამართოს! ღიად, ძლიერ საჭიროა განუსაზღვრელი თავისუფლება, რომ რაც მოინდომო არაფერ ხელს არ გიშლიდეს მის ასრულებას!.. ასე დაიჯიანა ლ. ნ. ტოლსტოიმ თავისი ახირებული ქადაგება, ამას წინეთ. სარწმუნოებებზე არაფერი არ უნდა უთხრანო, თვითონ რასაც იფიქრებენ და მოაწონებენ ისე უნდა ირწმუნონო და როგორც თვითონ ისურვებენ ისე ილოცუნო. ამის მშვენიერ მაგალითს ხომ ვხედავთ ველურ ხალხებში! აი, გრაფ ტოლსტოის ქადაგების ნაყოფს აშკარად დანახავთ ველურ ხალხებში. სოკოცებიც ხომ ტოლსტოის სიტყვით მშვენიერად ასრულებენ თავის სარწმუნოებისა და არაფერ არ უნდა უშლიდეს მათ სკანბუბად მონათვლონ ჯველანი რუსეთში!.. ვის რა ხელი აქვს კაცმა რომელიმე თავის ტანის ასო გაიფუტოს და ან მოიკრას?!

ავილოთ ჩვენი ქვეყნის ერთი უკანასკნელი მაგალითი არჩევებისა. კარგად მოიხზურეს არჩევების უფლება? ღიად, მშვენიერად მოიხმარეს...

არაფერ იფიქროს ის, რომ ჩვენ წინააღმდეგი ვიყოთ იმ თავისუფლებისა, რომელიც ევროპის ხალხს აქვს მინიჭებული. მაგრამ იმათ რომ ჩვენ წინ წავსწროთ და ის ვიშოვოთ რაც იმათ ვერ შესძლეს—ეს არა გვწამს და ნურც არაფერ მოვლის.

სოფლას ხუტესი.

მინ ელოგება წინ გლახებისაზე მიწის შექმნის საჩემი ჩხევი?

ამ უკანასკნელ დროს ხელოვნურად წამოაყენეს ჩვენში კლასობრივი ბრძოლა და აგარული კითხვის გამწვანება. ამ სამწუხარო ზოგონის მიზეზად ის დასახელებს, რომ ჩვენში თავდა-ახნა-ურობას და ეკლესიებს აქვს ვითომც ჩადგმული ხელში მთელი ადგილ მამულები და გლეხები

ამით უადგილოდ არიან გაშვებულნი. ერთი შეცდომადი მეორე, მესამე და მეოთხე შეცდომას საგანგებოდ სთხზავენ და ქეშმარიტებას სრულებით ახნებებენ. ამ კითხვის შესახებ ჩვენ წყვილობით შემდეგი წერილი ვაზეთ „ისარ-ში“, რომელიც მთლად მოგვყავს აქვე:

„არა ერთხელ გესმენას გადაბა იმის შესახებ, რომ გლეხთა მოძრაობამ „მსხინჯი“ ხსიათი მიიღო. კაბინეტისა და დაინტერესებული კაცები ასეთ მოვლენებს ხსნიან იმით, რომ ჩვენს გლეხს შეუკნებლათაო. ის კი ავიწყლებათ, რომ თუ მართლად გლეხთა მოძრაობაში შეაშინგეთ ასეთ მოვლენას, ამისი მიზეზი შეუკნებლათაში კი არ უნდა ვეძებოთ, არამედ გლეხთა და შეპყრულეთა დამოკიდებულებასში, რომელმაც უკიდურესად გააწვავა ურთა-ერთობა, მით უფრო, რომ მთავრობა და მის მიერ შექმნილი კანონმდებლობა ხელს უწყობდა და უწყობს შემპყრულს უკიდურესად შეაწროვოს გლეხი, მისკან „დროებით ვაღაღებელი“. ამგვარ შეაწროვების მკაფიოთები ბევრჯერ ვაღიუსხუდა. ეხად ჩემს თავს უბანს ვაძღვევ, ამ წერილში მოგვყავნოთ ორი მაგალითი იმისა, თუ რამდენად უფლებად და უსამართლოდ ეპურობოდა შემპყრულე და მთავრობა გლეხს მაშინაც-კი, როდესაც იგი სრულად იმ უღლიდან გამოსვლას, რომელსაც „დროებით ვაღაღებელი დამოკიდებულება“ ჰქვიათ.

1887 წლიდან დაწეული შორახნის მახრის შემპყრული თავად ელიზბარ ერისთავის დროებით ვაღაღებული გლეხები შეუროგანენ შემპყრულს სანადლო და ჩამოსაჭრების შესუღღვის შესახებ. 73 კომდე გლეხს ერისთავისთვის უნდა შეეცა 4,820 მანეთი. შორაკეპასთან ერთად გლეხებმა გადასტეს მამრაკებულ შეპყრულს ზემოსხენებული ფული, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, გლეხები დღესაც ვერ დაჭმარტონებიან ნსხილ მამულს და ამის მიზეზს ჰქვამოდ იხილავთ: გლეხთაკან შესუღღელი მამული ზრეკაში იყო დაკარგებული და შეიღღელებმა შორაკების დროს შობითხუეს, რომ მათგან მიღებულ ფულით კანთავისუფლებანიანთ მამული ვაღაღასკან, მაგრამ მამრაკებულ შეპყრულს, როგორც სკამიდან სჩანს, მთელი ვალი ზრეკასისა კარ კუპთიღება, არამედ გუგზავნია მხოლოდ 14,008 მანეთი. გადაჩენილია შედმეტე ფული კი შემპყრულისთვის გადაურცია. რაკი მამულზე ვალი დარჩენიდა, მისი დაშტკინება შეიღღელ გლეხებსე შეუძლებელი გამხდარა. და მას აქვთ მადიან და მოსტრთან თავის ბედს გლეხები! დადაც განუწეებტელი ტახტავ-გვაბა გლეხებისა, რომელ-

თავ კუბერნატორიდან დაწყებული არავინ დაურთავებიათ, რომ თავიანთი გაჭირვება არ ენებებინათ და არ თხოვნათ, ნასივად მამულზე დაგვაპტონეთო. გლეხები ითხოვდნენ, მიმრიგებულ შუამავლის შედგომას გამო მამულის ფული გაბათილდა, (?) ამიტომ აიძულეთ შემამულე, თავისი მოვალეობა შესასრულოს, ვადი გასწიხდოს და ხეენ ხეენ ნასივად მამულს დაგვაპტონეთო.

ამასვე სამართლანა თხოვნა წარმოსადგენდაც-კი ძნელია, მაგრამ უნდადგება გლეხების ვადებანს არავინ შიამქცა, ვიდრე ნასივამყოფი ბანკის ტოფილის განყოფილებაში ამ მოათხოვა, რომ ან გლეხთაგან ნასივად მამულზე დადებული ფული გადახსნეთ ან და სხვათა ფაქტობას დაინიშნე მამულზე და ამით გაგვაბათილებ ფაქტობა, ამ კარემოებაში შიამქცა 1903 წელს ქუთაისის სამხედრო კუბერნატორის უნდადგება. სკაგუნთ სკარბულოს წევრის ნ. ჰ. ზინინის თავმჯდომარეობით და შორაზნის მასრის უფროსისა და ადგილობრივ მომრიგებულ შუამავლის მონაწილეობით დაინიშნა კომისია, რომელსაც უნდა მოეწესრიგებინა ეს საქმე. ეს ის ხანა იყო, როცა გლეხს კრისტის დაძვრა არ შეეძლო მამონაც-კი როდესაც მის უფლებას ფეხით სთავადაცნენ. ეს კარგად იტანენ კომისიის წევრებმა და ფაქტობული განხილვა გლეხები გადახდილ ფულს კარდა ფაქტობისათვის დადებულად შეეტანათ კიდევ 1000 მანეთი. ამვე დროს შემამულე ერისთავიც განხილვა ფაქტობული, პრიკაზის ფული 4769 მანეთი გადაესხანდა და მამული გლეხებისათვის დაემტკიცებინა. შემამულემ შიული ფაქტობის გადახდილ მკაგურად, პრიკაზში შეიტანა 1800 მან. სამხატვროდ სკაგუნთ სკარბულოს განკარგულებით გლეხებს ძალით გადახდათ ასი თუმანი. ეს ფული ფაქტობის შესამტკიცებლად კავკასიანს ნასივამყოფი ბანკის ტოფილის განყოფილებაში. რაღა დახარჯა უნდა, რომ ნასივამყოფი ბანკის განყოფილება არ დაემყოფილდა ამ გადასახდარ იმის თხოვნით და ქუთაისის კუბერნატორის განკარგულებით გლეხთაგან ნასივად მამულზე დაინიშნა სკაგუნთ ფაქტობის 1905 წლის 23 მარამთხმისთვის გლეხებმა ეს ამბავი შეიტყვეს, ვივადი დონე იღონეს, რომ მამული ხელიდან არ გასცდოდათ, მაგრამ სამართალი ვერსად მოიპოვეს. მხოლოდ ფაქტობის რამდენიმე დღის წინად ნამუსტინიან თანამშრომელმა განკარგულება მოახდინა, რომ, თანხმად ელახბარ ერისთავის შემკვადრეთა მხრუხველის გრავინის სოლოკების შუამავლობისა, ფაქტობა გადადებულიყო.

ამ ნიარდ გადახრა მამული გაეიდგას, მაგრამ ამ

სტრატეგიების წერის დროსაც საქმე იმავე მდგომარეობაშია, რა მდგომარეობაშიც მორიგების დროს იყო და მუადველი გლეხები დღესაც ვერ დახატონებინათ თავიანთ მამულს.

არ ვიცი, შეათხველი რა შთაბეჭდილებას მიადებს ამ დღისეის დაწვრთმ და მე-კი დაწვრთმებული ვარ, რომ ტანჯული გლეხები კმაყოფილი არ არიან არც შემამულისა და არც მთავრობისა.

ეს ერთი მაკალით გლეხის ტანჯვა-ფაქტობისა. ესლამურად მოინიშნეთ: 171 კომლამა ალექსანდრე ზუგუდაშვილის დროებამ ფაქტობულმა გლეხმა 1887 წელს შეისივად შემამულისაგან სოფ. მუსურში თავისი სხნადელი და ხამონაჭკრი ადგილები 58,435 მანეთად. ხელ-შეკრულების დაწერის დროს შემამულეს მისცეს 14,200 მანეთი და დანახები 44,235 მანეთი, ზირობის ძალით, მუადველებს უნდა შეეტანათ 1888 წლის ივლისის დამლევამდე ქუთაისის სასურთი-ერთო სკარბულიტობის საზოგადოებაში და ამისთან ერთად შემამულეს უნდა დაემტკიცებინა გლეხებზე ნასივად მამული. ზირობა ვივლა გლეხებმა ვერ შესრულა; დანიშნულ დროს 44,235 მანეთის მკაგურად სასურთი-ერთო კრედიტის საზოგადოებაში შეიტანეს 34,044 მანეთი, ამის გამო შემამულემ განაცხადა ამ მამულად დაემტკიცებინა იმ გლეხებზედაც-კი რომელთაც სრულად შეიტანეს გადასახადი. ასტუდა დაფა. მხოლოდ 1901 წლის მართობის თვეში სენატმა დაავალა ქუთაისის სკაგუნთ სკარბულოს გამოსივადელი მიწები, შემამულის სურვილის წინააღმდეგ, დაემტკიცებინა იმათზე, ვისაც სრულად ქქონდა შეტანილი გადასახადი სასურთი-ერთო კრედიტის საზოგადოებაში. საქმე გადაწვდა, მაგრამ სკაგუნთ სკარბულოს დღესაც არ მოუყვანა სისრულეში სენატის განკარგულება, რადგან დღემდე ვერ გამოურეგვია, ვინ შესრულა მუადველთა შორის ხელ-შეკრულობაში აღნიშნული ზირობა; კარდა ამის არც გამოსივადელი ადგილების საზღვრება გამორეგვული.

ეს რომ მაკალით, ჩვენის აზრით, სკამად სახსიათებნ, და მხრუხველობით, ვულშემტკიცებობით და უნდადგებით კეიდებოდნენ და კეიდებთან შემამულენი და მთავრობის მოხელენი გლეხთა სჭარობას და მოთხოვნებებს მამინაც კი, როცა მათ შეურეგვული უფლება აქვთ მამულზე.

ძლიერ მივიჯრს, რომ ავტორი ამ შენიშენის სრულდებით არაფერს არ ამბობს თვითონ მომრიგებულ შუამავლის უკანონო საქციელზე. მის ბრძა-

ნება ჰქონდა, რომ ფულები გლეხებისაგან აღებულ იმთლად უნდა შეეტანა სახელმწიფო ბანკის გასასტუმრებლად. იმას არ ჰქონდა უფლება ერთი გროში ამ ფულებიდან ან ელისბარ ერისთავისთვის მიეცა და ან თვითონ მოეხმარა, მაგრამ ეს მან არ აასრულა. ფულები ვიღაცა მებატონეს და თვითონაც კარგი ლუკმა მიირთვა! გლეხები ცეცხლში ჩაჰყარა. მომრიგებელი შუამავალი გარდაიცვალა და ვინ რაღას ამოიგებდა მისგან? მაგრამ რას უყურებდნენ ის ბატონები, რომელნიც მომრიგებელი შუამავლების მოქმედებას თვალს ადევნებდნენ? რას აკეთებდნენ საგლეხო „პრისუტსტიის“ წევრები? როცა ბოროტ-მოქმედება გამოივლიდა და მშინ ცნობების შესაკრებად და „გამომძიებლად“ დამაშვებ პირები დაუნძინეს საცოდავ გლეხებს? დიხ, ასე ზრუნავენ გლეხებზე?.. იანგარიშეთ რამდენია დახარჯული მომრიგებელ შუამავლებზე, „უსტავის“ გრამატების შედგენაზე და საგლეხო „პრისუტსტიის“ შესანახავად? მათი ხარჯი მთლად გამოიყიდა და სანადელო ადგილებს, მაგრამ არ იყო სურვილი, რომ გლეხების მდგომარეობა გაუმჯობესებულყო!.. ბევრი ხალხი იყო დარჩენილი მუქთამკამლად და მოუნახეს მათ საქმელიც!..

საწყალი გლეხები სიმწრის ოფლით ნაშოვარ ფულებს აძლევდნენ თავიანთ ბატონებს და თავისუფლებას ყიდულობდნენ. ამათ მიუძინეს გუბერნიის სამმართველოს უფიცი მოხელენი და განთავისუფლების ქალაქებს უღებდნენ. როგორი შნაირისი არის ეს განთავისუფლების ქალაქები? დაწვრილებით არის მოხსენებული გლეხი რამდენი ალაბი და რამდენი გოჯა არის სიგრძით, რომელიც თავისუფლება მისი ბატონისაგან, დაწვრილებით არის აწერილი ყველა ამ კაცის ასოები ერთი გარდა, თმა, თვალები და სხვა. და მთელი მისი მამულების შესახებ არის ნათქვამი: „განითავისუფლებია ყველა მისი უძრავი და მოძრავი ქონებით რისაც შექონებულია“. მოდის ერთი ვიღაც გაცვეთილი მოხელე „კამენარის“ აღმწერი და სწერს: „ესა და ეს გლეხი სცხოვრობს თავის გამონაყიდ მამულზე, მაგრამ უმეტესობა მამულისა არის სხვა-ზინო“. ამ კაცს არ შეუძლია ეს ადგილი გაყიდოს ან დააგროოს, რადგან გამონაყიდი მამულის სამძღვრები და ზომა არა ჩანს სრულებით. ასე რომ მართებლობა თავიანთი უფიცი მოხელეებით არ

უპირებდეს გლეხს ცხოვრებას არავითარი აგრარული მოძრაობა ჩვენში არ იქნებოდა. მცროს დროში გლეხები დაეპატრონებოდნენ მთელ თავდაზნაურთა ადგილ-მამულს ქუთაისის გუბერნიაში!..

რუსეთში მთავრობა დაეხმარა გლეხებს და ხაზინის ფულით გამოაყიდინა სანადელო მამულები, ჩვენში კი მთლად გამოიყიდნენ გლეხები მამულებს თავის ფულით, რომ მომრიგებელი შუამავლები არ აჩერებდნენ დროებითი ვალდებულ გლეხების მამულების გამოსყიდვას მებატონეთაგან. დედამიწაზე მომრიგებელი შუამავლებისთანა კარგი დამაგირი, უჯაფო და უდავიდარაზო არავის არა აქვს. მწერალი ასრულებს ყოველივე საქმეს 300 მ. რისთვის მოინდომებს მომრიგებელი შუამავალი სრულებით გაათავოს მებატონეთა და გლეხთა შორის მამულების გამოსყიდვის საქმე?..

სოფლას ხუცესი

სახელმწიფო ბიუჯეტი

ფინანსთა მინისტრი წარუდგენს სახ. სათათბიროსა და სახ. საქოს 1907 წლის სახელმწიფოს შემოსავლისა და გასავლის აღრიცხვას, პირველად მინისტრი აღნიშნავს, რომ ამ წლის 3 თვისთვის სახ. დაწესებულებათა გაქვსნათ კრედიტი შარშანდელ ხარჯთ-აღრიცხვის მიხედვით, ესლა კი საკანონმდებლო დაწესებულებათ უნდა განიხილონ ბიუჯეტი. შემდეგ მინისტრი აღნიშნავს ბიუჯეტის შედგენის ტენიკურ ნაწილს. ბიუჯეტი შესდგება 9 განყოფილებიდან და 35 პარაგრაფიდან. სათათბირომ ცალ-ცალკე უნდა განიხილოს თითოეული პარაგრაფი. გასავალი განაწილებულია ამ რიგად: 1) სასახლის სამინისტრო, 2) უმაღლესი სახ. დაწესებულებანი, 3) საეკლესიო უწყება და სამღვდელთა, 4) სამოქალაქო მმართველობა, 5) სახელმწიფოს დაცვა, 6) სახაზინო ოპერაციები, 7) სახელმწ. ვალები, 8) პენსიები და არენდა 9) წინა წლების დაუფარავი ხარჯები. დაწვრილებით ხარჯები განაწილებულია 431 პარაგრაფად. სანამ 1907 წლის ბიუჯეტს შეუდგებოდეს, მინისტრი მოკლედ აღნიშნავს ხაზინის მდგომარეობას. 1904 წლის 1-ლ იანვრისთვის ხაზინის თავისუფალ ნაღდს შეადგენდა სულ 381,345,878 მან; იმავე

წლის იანვარში დაიწყო იაპონიასთან ომი. უმაღლესის ბრძანებით შემცირებულ იქნა ზოგი ხარჯი და ამასთანავე ნასესხები იქნა 1904 და 1905 წლებში 1,020,312,250 მან; 1905 წ. მოკლე ვადით ნასესხები იყო კიდევ 151,276,799 მანეთი. სულ ორის წლის ომის ხარჯების დასაფარავად ხაზინას ჰქონდა 1,521,249,365 მან; გადაღებულ იქნა კი ამ ხარჯებისათვის 1,764,242,225 მანეთი. 15 მილიონამდე დასჭირდა მოკლე ვადიან სესხის გასტუმრებას ასე რომ 1904 და 1905 წლებში სულ დიხარჯა რაც თავისუფალი ნაღდი ჰქონდა ხაზინას და იმას გარდა 1906 წლისათვის აღმოჩნდა დეფიციტი 158,000,000 მანათისა. ამის მიზეზი მარტო ომი არ ყოფილა, არამედ შინაური არაულომანი, გაფიცვები და სხვა. 1906 წელს სახ. შემოსავალი აღემატა გასავალს; მაგრამ საგანგებო ხარჯებმა, მოკლე ვადიან სესხების გასტუმრებამ და ომის ხარჯების დაფარვამ კვლავ გააღიდა სახელმწიფო გასავალი. მარტო ომის ხარჯები და წინა წლის დეფიციტი ავიდა 1077,5 მილიონამდე. ამიტომ 1906 წელსაც ხაზინამ მოკლე ვადით ისესხა 1140,9 მილ.. 1906 წელსაც სახ. შემოსავალმა იმატა იმდენად, რომ შესაძლებელი შეიქნა წინა წლის დეფიციტის ნაწილის დაფარვა. მაგრამ 1906 ხარჯები სულ არ არის შესრულებული და ამიტომ საბოლოოდ ვერ გამოირკვევა ჯერ, რამდენია დეფიციტი 1907 წლისათვის: სახელდობრ გამოანგარიშებული არაა საესხებით ომის გასტუმრებულ ხარჯის რაოდენობა. ომისთვის სამის წლის განმავლობაში ხაზინას ჰქონდა.

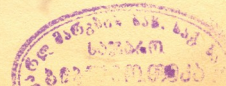
- 1) 1904, 1905 და 1906 წ. წ. სესხად აღებული 1,724,843,500 მ.
- 2) 1905 და 1906 წ. წ. მოკლე ვადიანი სესხი 487,575,232 მ.
- 3) 1904 წლიდან დარჩენილი დაუხარჯავად 800,000 მ.
- 4) ხაზინის თავისუფალი ნაღდი 385,589,912 მ. ომისთვის დახარჯა:
- 1) 1904, 1905 და 1906 წლებში 2,131,818,000 მ.
- 2) მოკლე ვადიან სესხების გასატუმრებლად 449,932,693 მ.
- 3) წინდაწინი ხარჯები სესხების ასაღებად 6,966,052 მ.

ამრიგად დარჩა დაუფარავი 1906 წელს კიდევ 52,978,905 მანეთი ომისაგან გამოწვეულ ხარჯებისა. მაგრამ ამ ციფრებითაც საესხებით არ ხასიათდება ომის გავლენა ხაზინის მდგომარეობაზე. სახელდობრ ხარჯებში არაა ნაჩვენები ომით გამოწვეული გადიდება პენსიებისა, ფლოტის დაკარგვით გამოწვეული ხარჯები და სხვა; ბევრი ისეთი ხარჯიც არ არის აღნიშნული, რომელიც ომმა გამოიწვია და რომლის აღნუსხვა დაწვრთვებით მეტად ძნელია. ამასთანავე ომმა გამოიწვია ბევრის ჩვეულებრივის შემოსავლის შემცირება. შემდეგ ფინანსთა მინისტრი 1907 წლის ბიუჯეტს იხილავს ამ წლისთვის ნავარაუდევია ჩვეულებრივი შემოსავალი 2,174,863,544 მ. საგანგებო შემოსავალი 396,721,328 მან; გასავალი ნავარაუდევია, ჩვეულებრივი: 2,173,130,171 მანეთი, საგანგებოც— 298,554,701 მანეთი, ჯამი ბიუჯეტისა 2,471,682,872, მანეთი.

ახალი ამბები და შენიშვნები.

* ოდესის უნივერსიტეტის საბჭომ დღევანით სტოლიპინს სთხოვა ყურადღება მიაქციოს იმ გარემოებას, რომ ამ ბოლო დროს ერთობ გამწვავდა ოდესსაში პოლიციელთა და შავ-რაზმელთა მიერ მოქალაქეების და სტუდენტების დევნა-წვა-ღებვა. შეიარაღებული შავ-რაზმელები თავს ესხმინ იმათ, შემდეგ კვლ-წმინდად, დაუსჯელად ჰქრებიან. ამასწინად პოლიციამ დაატუსაღა რამდენიმე სტუდენტი, რომელნიც თავდამსხმელ შავ-რაზმელებს ემალებოდნენ. ახლა აღმინისტრაცია ემუქრება დაქერილ სტუდენტებს სამხედრო სამართალში მიცემას: პროფესორები სთხოვენ სტოლიპინს ამ საქმის პირუთენელი, საჯარო გამოძიება დაანიშნოს.

* მოსკოვში პოლიციამ გაიხრიკა ქალთა უმაღლესი კურსების შენობა, 150 პოლიციელი და ქანდარმი იყო თავ-მოყრილი, ყველანი თოფებით შეიარაღებულნი. ყველა შესავალ კარებთან დარაჯები დააყენეს და შემდეგ მთელი ოთახები ააფორიაქეს. როგორც შემდეგ გამოირკვა პოლიცია იარაღისა და ყუმბარების საწყობს ეძებდა ქალთა უმაღლეს კურსების შენობაში.

* * ბალახანაში, სააგენტოს დებუშის სიტყვით, როდესაც „ტფილისის ამხანაგობის საზოგადოების“ მუშეებს ხელფასს ურიცხვებდნენ, ვილაცებმა 2500 მანეთი გაიტაცეს. უცნობებს გამოუდგნენ, ერთი მოჰკლეს, მეორე მძიმედ დასჭრეს, მესამე კი მიი-მალა, სროლის დროს დაიჭრა პოლიციელი. ბაქოში მოჰკლეს ძვირფასეულობით მოვაჭრე მანგასაროვი. ამ დღებში წერილი მოსვლია სოც.-დემ. მებრძო-ლი რაზმის სახელით, სთხოვდენ ფულს.

* * მთავრობის წრეები თანაზნადაც გამარჯ-ვების შედეგ. არჩენ.ბში ოპოზიციის, მთავრობის მოწინააღმდეგეთა, გამარჯვებამ ერთბა დავიჭრა მთავრობა. ყველაზე უფრო ძლიერი შთაბეჭდილება მოუხდენია რუსეთის მმართველებზე მოსკოვში კადეტების გამარჯვებას. სტოლინინი საჩქაროდ დაბარებულ იქნა ცარსკოე სელოში, საიდანაც ერთბა აღშფოთებული დაბრუნებულა. წარჩინე-ბულ მოხელეთა წრეებში ხმა გაგრცელდა: სტო-ლინინს გამოუცხადეთ, თუ მთავრობა მეორედ მოწვეულ სახელმწიფო სათათბიროს დაითხოვს, მინისტრთა კაბინეტის მიზეზით კი არ მოახდენს ამას, არამედ რაიმე უფრო სერიოზული მიზეზითაო.

ცარსკოე სელოში, ხელმწიფის სასახლეში, ამ ჟამად სწყდება საკითხი იმის შესახებ, თუ რო-გორ უნდა მოეპყრას მთავრობა ახალ სათათბიროს. მთავრობის წრეებში სამი აზრი ტრიალებს: 1) რაიმე გარეგნულად კანონიერი, ფორმალური მი-ზეზი უნდა აღმოჩნდეს ახალ არჩენების დასანიშ-ნავად; 2) ადრესის წაკითხვის შემდეგ სათათბირო დროზე უნდა დათხოვნილ იქნას, რათა ხალხის თანაგრძნობა მოიგოს (ამ აზრის მომხრეა დღევან-დელ მინისტრთა კაბინეტის მომხრე პარტია); 4) მთავრობა უნდა შეურიგდეს ახალ სათათბიროს და მინისტრთა კაბინეტი მსხვერპლად შესწიროს. რო-გორც სჩანს, ამ მესამე აზრს მეტი მომხრე ჰყოლია. სტოლინინის მდგომარეობა ერთბა შერყეულია და ამიერიდან წინანდელ თავისუფლებით ვეღარ ისარ-გებლებს.

* * გაზეთ „რეფ.“ში დაბეჭდილია: „კავკასიის ნამესტიციის გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვის მოთხოვ-ნილებით, ესლახან კავკასიაში გაგზავნეს ოცდა შვიდი ტყვიის მტყორცნელი, სამი დღის წინად გაგზავნეს ამ ტყვიის-მტყორცნელების კლიტები“.

* * გაზეთ „ტავარიში“-ში დაბეჭდილია კარ-

გაპოლიდან ამ ნაირი დებუშა: „გულითადის მწუ-ხარებით ვაუწყებთ პოლიტიკურ ტუსაღის მესა-რონ სიონის ძის კვაჭაძის ნათესაებს, რომ კვა-ჭაძე 9 თებერვალს გლეხებმა მოჰკლეს. კარგობო-ლის პოლიტიკურ ტუსაღთა რწმუნებულნი ლონდ-კისტი და სლენიშვიე“.

* * სატახტო ქალაქის გაზეთებში ვკითხუ-ლობთ, რომ თავ. სიმონ წერეთელს კამერპრობა ჩამოართოვს.

* * „რუსთა კავშირის“ გაზეთი „ზნამია“ იუწყება, რომ კავშირის შუამდგომლობით ხელმ-წიფე იმპერატორმა უმოწყალებად გაანთავისუფლა სასჯელისაგან „კავშირის“ ოთხი წევრი, რომელ-თაც სასამართლომ რევოლიუციონერებზე თავ-დას-ხმისა და დაბრებისათვის კატორგაში გაგზავნა გადაუწყვიტა.

* * სასულიერო მთავრობამ საბოლოო ბრძა-ნება გაუგზავნა პეტერბურგში სათათბიროს დეპუ-ტატად არჩეულ მღვდ. პეტროვს, წვიდღეს ჩერე-მენეცის მონასტრში, წინააღმდეგ შემთხვევაში იმას მღვდლის ხარისხს ახდინა.

* * ოდესის უნივერსიტეტის რექტორმა მოიწ-ვია თავისთან სტუდენტების წარმომადგენლები და გამოუცხადა, რომ მას „ეწვია სტუდენტების ერთი ჯგუფი, რუსთა კავშირის წევრნი. და დაე-მუქრნენ, იარაღით მოვიტხოვთ ლექციების განა-ღებასაო.

* * ამ დღებში გაიხსნება კრედიტი სამღ-ვდელოებისათვის ჯამაგირების მიღებაზე. კრედიტა გახსნილი მარტო ორი თვით. სახელმწიფო შესავალ გასავლის ანგარიში გამოცხადდება სათათბიროსაგან განხილვის შემდეგ.

* * როგორც „რეფ. ლის.“ გაუგია, 19 თე-ბერვალს ეგზარხოს მიუღია სინოდის ბრძანება იმ შუამდგომლობის შესახებ, რომელიც ქარაველმა სამღვრელოებამ აღძრა. ეს შუამდგომლობა საარ-ჩევნო წესების შემოღებას შეეხებოდა. მრველმა, ახალ ბრძანების თანახმად, უნდა ითრინოს კანდი-დატები მღვდლისა და მედავითნის ადგილებზე და წარუდგინოს სეპარტიო ვისკოპოსს. ამ უკანასკ-ნელს შეუძლიან, თუ არჩეულები შესაფერ კაცებად არა სცნო, არ დაამტკიცოს. ამ უკანასკნელ შემ-თხვევაში მრველმა ახალი კანდიდატი უნდა წარა-დგინოს. თუ სამის თვის განმავლობაში არ წარად-გენს, მაშინ თვითონ ვისკოპოსი დანიშნავს მღე-დელსა. ბოლოჩინს სამღვდელოება ირჩევს ამავე წესით.

სწავლა და მეცნიერება ქრისტიანობრივ საზრუნოებსა და კეთილზნეობაზე.

და მომთხვენე ჩვენი თანადადგინე ჩვენი, ვითარცა ჩვენი მიუხატვევით თანამდებოთა მათ ჩვენთა.

ამ ლოცვაში თანანადებობად იწოდება არა ხორციელი ანუ ნივთიერი ვალი, არამედ ზნეობითი ანუ სულიერი. ნივთიერი თანანადებობა არის მიცემა და მიღება ვალად ფულისა ან სხვა რაიმე ნივთისა. ამგვარი მიცემა-მიღება ვალისა სწარმოებს ადამიანთ ხორციელ ცხოვრებაში, რომელიც ასეა დაყენებული, რომ ერთს აქვს ნივთიერი ქონება მომატებულიად, ხოლო მეორეს ნაკლებ. ცხოვრების გარემოებანი ხშირად იცვლებიან ადამიანის ნების დამოუკიდებლად, ამის გამო მომატებული მექონიც, როგორც ნაკლებად მექონი, ვარდება ხან იმისთანა გაჭირებაში, რომ ვალის აღება აუცილებელი უხდება ამისთანა შემთხვევაში ვალად სესხებაც მიიღებს შემწეობის ხასიათსა, თუ მასესხებელი არ ავიწროებს თვის მოყვას-მოვალესა მომატებული სარგებლის გამორთმერითა, ხოლო უკეთეს ასესხებს უსარგებლოდ, ან აპატიებს ვალსა, ან მის ნაწილსა ეს შეადგენს მოწყალეობასა მასესხებელის მხრივ. მაგრამ ფრიად იშვიათია ამ გვარი მოწყალეობა: ადამიანი ჯერ არ ასულა ზნეობის იმ ზემო ხარისხზე, რომ ადვილად, გამოუცხადოს თვის მოყვასსა ასეთი ვულ-კეთილობა, — რომ კაცთ მოყვარების სპურთხვევლზე მიიტანოს და შესწიროს ასეთი მსხვერპლი უანგარობისა... მეორეს მხრივ, თუ მოვალე სესხულობს, იღებს ვალსა, არა ნამდვილ საქიროებისთვის, არამედ გასაფლანგავად ცულ საქმეში და ამასთანაც უარს ჰყოფს ვალის მიცემასა, იგი სცოდავს როგორც ღვთის, ისე მასესხებელი-კაცის წინაშე. ასეთი ცნობა და შეხედულობა

უნდა იქონიოს ქრისტიანე-ადამიანმა შესახებ ნივთიერი ვალის მიცემა—აღებისა.

ადამიანის სულიერ თანანადებობას შეადგენენ იმისი ცოდვანი ღვთისა და მოყვასის წინაშე, ადამიანის დაცემულ ბუნებაში არიან უნებლიეთი და ნებითი ცოდვანი. უნებლიეთი ცოდვა არის საზოგადოდ ჰაზრით ცოდვა, ხოლო კერძოდ არის ისეთი საქმით ცოდვა, რომელიც შეემთხვევა ადამიანსა მის უნებურად, რომლისაზე გარეგანი შემთხვევითა. — ყოველი ადამიანი გრძნობს, რომ მის გონებაში მუდამ, ყოველ წუთს, იბადებიან მრავალნი ჰაზრები: კეთილნი და ბოროტნი ერთმანეთსა სცვლიან, კეთილნი თუ ბოროტნი მოქმედებანიცა კაცისა მათზე არიან დამოკიდებულნი, იმისდაგვარად, რანიარ ჰაზრს ექვემდებარება ადამიანი, კეთილსა თუ ბოროტსა. ის ნავერწყალი კეთილისა, რომელიც შერჩენილი აქვს კიდევ ადამიანის ბუნებასა, ბოროტ-ჰაზრობით ქრება, ხოლო კეთილ-ჰაზრობითი ნათობს. ამგვარად. ადამიანი უნებურათაც საკმარისად ცოდვილია ღვთის წინაშე ბოროტ-ჰაზრობითა, ვიდრემდის დააარსებდეს მას საქმიითა. არამთუ ცოდვილად, ჩვეულბრივად, მართალი ადამიანიც, რომელიც ვერცა ყოველ ბოროტ საქმესა, არ არის თავისუფალი უნებლიეთ ცოდვითა გან ჰაზრით ანუ ფიქრით. ასე ღრმად დაცემულია ადამიანის ბუნება, ასე დასატირებელია იგი!..

ხოლო რაც შეეხება ნებსით ცოდვათა, რომელთაც ადამიანი ასრულებს თვის თავებობითა, თავისუფლების ბოროტ-ხმარებითა, ამ მხრიდან ადამიანი არის გარდაუხდელი მოვალე ღვთის წინაშე, ე. ი. ადამიანს არავითარი სასხარო არც ჰქონია, არც აქვს, არც ექმნება, რომ დააკმაყოფილოს რომიმ მის ცოდვითა გან განრისხებული ღვთის მართლ-მსაჯულობა. — თეთი საჩუქრობაცა და კეთილ-მოქმედებაცა ადამიანისა ვერ წარმოადგენენ ღვთის სამართლის წინაშე საკმარისს ღირსებასა დასასხარსა გამართლებისთვის, ამიტომ, რომ ერთიცა და მეორეცა მოკლებულნი ანიან სიწმიანდის სისრულესა, ხოლო ეს ნაკლებობაც მოვალედ ხდის ადამიანსა ღვთის წინაშე. ადამიანს საჩუქრობა ერყვევ, თითქმის ყოველ საათს, ყოველ ნაბიჯზე; კეთილ მოქმედება მისი არის ანგარი, მდაბალი ანგარიშობით არის მოკული: მას სახეში აქვს ღმერთსაც ასამოვნოს თვის თავსაც;.. აქ

ორ არის ის თავის განწირვა, რომლითაც კაცი უნდა ემსახურებოდეს ღმერთსა, თვის შემოქმედსა, რომელიც ზრუნავს მის არამთუ ქვეყნიერს, არამედ ზეციერი ცხოვრებისთვისაცა. ამ მზრუნველობამ აიყვანა ჯვარზე მხოლოდშობილი და საყვარელი ძე ღვთისა-მამისა, იესო ქრისტე.—მისი მადლი, მხოლოდ იგი, არის ცოდვითაც მიმტეველები, ადამიანი სარწმუნოებისა და კეთილ მოქმედების ნაკლისაც შემამსებელი.—ამაშია საფუძველი ქრისტიანის ნუგეშისა, მკირდ მორწმუნესი და ცოდვილისა, მის ბუნების უძლეურების გამო. ამ უძლეურებას აცხოველებს უფალი იესო ქრისტე თავისი მადლითა და მოწყალებითა, მოსახს ცოდვილ ადამიანის ბუნებას უმანკობითა და შეჰყავს იგი უკვდავების ნეტარებაში.

ახე ფრიად საჭიროა ადამიანისთვის მის ცოდვითა მიტევება ღვთისგან. ხოლო რადგანაც ადამიანი ბევრად სკოდვენ ურთიერთ წინაშეცა, ერთმანეთს აწუხებენ, ანებენ სიტყვით თუ საქმით, ამიტომ უსათუოდ პირობა აქვს დადებული ქრისტიანებსა, რომ როგორც ღმერთი აპატიებს მას მის შეცდომებათა, ისე მან აპატიოს მოყვასსა მისი შეცოდებანი. ეს მოთხოვნა იესო ქრისტემ გამოხატა შემდეგი იგავითა:

ერთმა მეფემ ანგარიში მოსთხოვა თვის მონათა. ამ ანგარიშის დროს მოიყვანეს მასთან ერთი კაცი, რომელსაც ემართა მეფისა ათი ათასი ქანქარი, რადგანაც არ შეეძლო მას ამ ვალის გარდახდა, ამიტომ მეფემ ბრძანა გაეყიდა მისი კოლშეგლისა და ყოვლისა მის ქონებისა ვალის გარდასახდელად, მაშინ მოვალე დაეარდა მეფის წინ და სთხოვა, რომ ედროგებინა მისთვის და დაჰპირდა ვალის გარდახდასა. მეფემ შეიბრალა იგი, გაუშვა და ელოც აპატიე. ხოლო იგი, გამოვიდა რა გარეთ, შეხვდა ერთს თვის ამხანაგს, რომელსაც ემართა მისი ასი დინარი, წაავლო მას ხელი, ახრჩობდა და ეუბნებოდა: „მომეცი მე, რაცა ემართეს“. მაშინ მოვალე დაეარდა მის წინ, შეეცემწა და უთხრა: „მომითინე და სრულიად მოგცემ ვალსა“. მაგრამ მან არ ისურვა დაცალდება, წაიყვანა მოვალე და ჩასვა სბპურობილეთში,

მინამ ვალს გარდაიხდიდა. მის ამხანაგებმა რომ გაიგეს ესა, ფრიად შესწუხდნენ, მოვიდნენ მეფესთან და მოახსენეს ყოველი, რაც მოხდა. მაშინ მეფემ მოუწოდა მოვალე მონასა და უთხრა: „ბოროტო მონავ! სრული ვალი მე გააპტივე შენ, რადგანაც მთხოვე, ნუ თუ შენც არ უნდა შეგებრალე მინა შენი ამხანაგი, როგორც მე შენ შეგებრალე“? განრისხებულმა მეფემ მისცა იგი მტანჯველთა, მინამ ვალს სრულიად გარდაიხდიდა. ეგრეთვე ყმა ჩემი ზეციერი მოგვეცევათ თქვენ, უკეთუ ყოველი თქვენგანი გულით არ აპატივებს თვის ძმას მის შეცოდებათა“.

აქედგან ცხადია, რომ შურის-ძიებასა, სამაგიეროდ ბოროტებით გარდახდასა, ადგილი არ უნდა ჰქონდეს ქრისტიანობაში, მაგრამ, საუბედუროდ, სხვათა საზარელთა ბიწიერებათ თანა შურის-ძიებაც სწარმოებს აქ და ცხადდება სხვა და სხვა გვარი საზარელი ხასიათი. ავიღოთ, სხვათა შორის, თავის-ნებით ბრძოლა, ურთიერიის მოსაკლავად გამოსვლა. ამ ბოროტ-მოქმედებას ამართლებენ მით, ვითომ იგი იცავს კაცის პატივსა შეურაცხებისგან. მაგრამ ეს არის მხოლოდ დიდი შეცდომილება და ქვეშარბიტების დამცრობა: ადამიანი პატივი არის სიკეთე და არა ბოროტება. ხოლო თვის-თავ ბრძოლაში ხდება კაცის მკვლელობაცა და თავის მკვლელობაცა, რომელნიც არიან მოამკვდინებელნი ცოდვანი. ნუ თუ ქრისტიანი-ადამიანის ბუნება თვის პატივს უნდა ხედავდეს სულის წარწყმენლაში და არა მის ცხოვნებაში, რომლის გულისთვისაც ღმერთი აცხადებს ესოდენ დიდ მზრუნველობასა?—ნამდვილად, რომ დიდად საბრალოა ადამიანი, როგორც მეტისმეტად დაშორებული ქვეშარბიტებსა!..

ა. ბალუგა.

შ ი ნ ა ა რ ს ი.

სალიტაბატურო ბანუოშილვა: რა აიძულებს ქართველებს თავის ეკლესიისათვის ავტოკეფალიობის აღდგენას? (გაგრძელება).—სათათბირო და საბჭო.—მწარე ფიქრები, სოფლის ხუცისა.—ვინ ელოდება წინ ვლუგენისაგან მიწის შეტენის საქმეს ჩვენში? მისივე.—სახელმწიფო ბიუჯეტი.—ახალი ამბები და შენიშვნები.

სწავლა და მშენიარება ძრისტიანობის სარწმუნოებასა და კითხვ-წამოგაზე: და მომიტევენ ჩვენ თანა-ნადუნნი ჩვენს, ვითარცა ჩვენც მიუტევენ თანადადებთა მათ ჩვენთა, ი. ბალუგისა.

რედაქტორ-გამომცემელი დეკ. ლ. ლაშაშვიძე, 28 თებერვალი, 1907 წ.

სტამბა ჟურნალის „მწვეთის“-ს რედაქციის (დეკ. ბ. დამაზიძისა) ყვირილა საკუთარ სახლში.